

DEN DEMOKRATISKA TEATERN

– En studie i hur ett dramapedagogiskt
för- och efterarbete kan göra skillnad
för teaterupplevelsen

Hanna Bark och Daniel Nilsson

B uppsats

7,5 hp

Dramapedagogprogrammet

Västerbergs folkhögskola

VT-2012

Handledare: Peter Sundebrant

Abstract

Den här uppsatsen handlar om hur dramapedagogiskt för- och efterarbete kan göra skillnad för teaterupplevelsen. Uppsatsen riktar sig till personer som är studie- och/eller yrkesverksamma inom pedagogiskt arbete och teater.

Inledningsvis presenteras idén kring detta uppsatsarbete och hur författarna kom fram till att det var detta ämne de ville forska mer kring.

I bakgrunden presenteras sedan termer och begrepp som kan vara nödvändiga att ha mer förståelse kring innan man läser uppsatsen samt tidigare dokumenterad forskning kring ämnet.

Författarnas syfte med uppsatsen är ta reda på om man med ett dramapedagogiskt förhållningssätt kan utföra för- och efterarbete av en föreställning i samverkan med publik, skådespelare och dramapedagog för att få en fördjupad insikt i den problematik som berörs i föreställningen.

I resultatdelen presenteras hur författarna genomförde forskningen och resultatet av undersökningarna i sammanfattande texter från de olika enkätgrupperna. Upplägget av det dramapedagogiska för- och efterarbetet samt observationer redogörs även under denna rubrik.

Sammanfattningsvis redogör författarna vad de har kommit fram till och jämför detta med tidigare litteratur och enkätundersökningarna för att besvara undersökningsfrågan.

Nyckelord

Dramapedagogik, "För- och efterarbete", Teater, Publik, Föreställning, "Apatiska för nybörjare"

Innehållsförteckning

Inledning.....	Sid 4
Bakgrund.....	Sid 4
-Dramapedagogik.....	Sid 4
-Definition av dramapedagogiskt för- och efterarbete kring teater.....	Sid 5
-Tidigare litteratur.....	Sid 5
-Tidigare för- och efterarbeten.....	Sid 5
-Apatiska för nybörjare.....	Sid 5
Syfte.....	Sid 6
-Undersökningsfråga.....	Sid 6
Metod.....	Sid 6
Resultat.....	Sid 7
-Genomförande.....	Sid 7
-Utvecklingen av för- och efterarbete på Apatiska för nybörjare.....	Sid
7	
-Upplägg för förarbetet/dramapasset.....	Sid 9
-Upplägg för eftersamtalen.....	Sid 9
-Observation av eftersamtalet.....	Sid 9
-Enkäter.....	Sid 11
-Gymnasieeleverna.....	Sid 11
-Sammanfattning av enkätsvaren från de gymnasieelever som medverkade på förarbetet/dramapasset.....	Sid
11	
-Skådespelarna.....	Sid 12
-Sammanfattning av enkätsvaren från skådespelarna i Apatiska för nybörjare.....	Sid 12
-Samtalsgästerna.....	Sid 14
-Sammanfattning av enkätsvaren från samtalsgästerna under eftersamtalen på Apatiska för nybörjare.....	Sid 15
-Publiken.....	Sid 17
-Sammanfattning av enkätsvaren från publik som deltagit vid eftersamtal under Apatiska för nybörjare.....	Sid 17
-Sammanfattning av enkätsvaren från publik som ej deltagit vid eftersamtal under Apatiska för nybörjare.....	Sid 20
Diskussion.....	Sid 20
-Metodvalsdiskussion.....	Sid 20

-Resultatdiskussion och slutsats.....	Sid 21
-Referenslista.....	Sid 26

Inledning

Att gå på teater, att få ta del av en berättelse i gestaltande form här och nu, skapar en upplevelse hos oss som publik. Antingen får vi ta del av någonting nytt, som vi inte tidigare upplevt, eller så får vi återuppleva erfarenheter och bli påmind om en historia som vi i någon form kan relatera till eller identifiera oss med. Efter egna erfarenheter och flertalet teaterbesök, i både ung och vuxen ålder, har detta skapat ett behov av att få prata om vad det är vi har upplevt.

En kväll på Dalateatern i Falun fick vi se föreställningen Övergivna. En pjäs om rasism, mord och familjeband. Vem håller man bakom ryggen trots onda handlingar? Skall man tillåta vad som helst bara för att man är familj? Många var tankarna och frågorna som dök upp under föreställningen.

Detta var ett projekt riktat mot skolan (årskurs 9 och gymnasiet) där man efter föreställningen fick diskutera det man precis hade fått uppleva och alla dessa frågor om rätt och fel fick dryftas. En dramapedagog lät de som ville stanna kvar och ställa frågor till skådespelarna och henne själv om ämnet som skådespelet handlat om. Den tillåtande stämningen i rummet gjorde att man kunde fråga vad man ville, oavsett om det handlade om scenlösningar eller frågor riktade direkt till problematiken i föreställningen. Detta gjorde att man inte gick därifrån och var ensam i känslan av hopplöshet i en väldigt komplex fråga.

Idéerna kring en uppsats och ett framtida arbete hade därmed väckts. En av författarna till denna uppsats begav sig till Göteborg och Folkteatern för att skapa ett för- och efterarbete på föreställningen Apatiska för nybörjare, vars resultat ligger till stor grund för denna uppsats.

Bakgrund

I det antika Grekland där teaterkonstens vagga stod hörde den dramatiska handlingen ursprungligen till det religiösa livet. Dramerna, som gestaltade livets avgörande händelser; födelse, initiering i vuxenvärlden, bröllop och död, var viktiga rituella handlingar. Alla deltog i dessa folkliga riter och så kunde man gemensamt bearbeta och förbereda sig inför livet. (Erberth & Rasmusson, 2005, sid 14)

- Dramapedagogik

Eftersom denna uppsats främst riktar sig mot yrkes- och studiegrupper inom dramapedagogik och teater så kommer vi inte att redogöra för allt som dramapedagogiken kan innefatta, men som ett förtydligande använder vi oss av Anita Grünbaums beskrivning i boken Lika och Unika (2009):

Dramapedagogik kännetecknas av processinriktade undervisningsformer med en mångfald skapande metoder och ett demokratiskt ledarskap, där deltagaren i ickeverbala och verbala handlingar agerar tillsammans och ger känslor och tankar kroppslig form. Arbetet riktas inåt mot gruppen eller syftar till möte med en publik. Upplevelser och reflektion kring upplevelsena har i drama en existentiell dimension och kan leda till insikter om jaget, om roller och relationer, om samhällsliga maktförhållanden och mänsklighetens villkor. (Sid. 40-41)

Uppsatsen kan även innehålla dramapedagogiska termer och övningar som inte förklaras.

- Definition av dramapedagogiskt för- och efterarbete kring teater

Den typ av för- och efterarbete som vi behandlar i denna uppsats är ett, utifrån ett dramapedagogiskt perspektiv, planerat arbete direkt utformat från en specifik föreställning och dess tema. Utformandet av denna typ av arbete sker i samverkan med andra medarbetare på teatern under repetitionsarbetet och de gemensamma diskussioner som uppstår. Genomförandet sker i olika publikgrupper genom dramaövningar, diskussioner och reflektioner, t.ex. värderingsövningar och parsamtal.

- Tidigare litteratur

Det finns ytterst lite litteratur kring dramapedagogiska för- och efterarbeten. Dramapedagogen Jeanette Roos Sjöberg skrev under sin verksamma tid på Dalateatern boken I gränslandet mellan scen och publik (2000), vilket hittills är Sveriges enda bok om just den här typen av arbete. Utöver denna bok finns ett antal studier och utvärderingar kring för- och efterarbeten att ta del av.

- Tidigare för- och efterarbeten

Under detta arbete har vi sökt efter tidigare för- och efterarbeten genomförda av dramapedagoger. Dalateatern har arbetat aktivt med denna form av koncept sedan 1993, och har haft fast anställda dramapedagoger sedan 1999 för att arbeta främst gentemot skolpublik kring teaterföreställningarna. Regionteatern Blekinge/Kronoberg har sedan hösten 2011 en anställd dramapedagog för både för- och efterarbeten samt Skapande skola och andra samverkansprojekt. Det finns även exempel på enstaka produktioner och projekt, där dramapedagoger genomfört för- och efterarbete, vars utvärderingar vi tagit del av.

– Apatiska för nybörjare

Apatiska för nybörjare är en pjäs skriven av Jonas Hassen Khemiri och sattes upp för första gången på Folkteatern i Göteborg under hösten 2011. Pjäsen är inspirerad av Gellert Tamas bok *De apatiska* (2009) och är en svart komedi. Man får följa Utredarens jakt på sanningen kring vad som hände med de apatiska flyktingbarnen i mitten av 00-talet. Skulden bollas fram och tillbaka mellan en familj, en tjänsteman och en politiker, i sökandet om vems fel det egentligen var att situationen blev som den blev. Några av de frågor som bollas fram och tillbaka under föreställningen är: Vad är en sanning? Hur kan man veta vem som står bakom ett budskap? Vad säger ryktesspridning om våra innersta, mest förbjudna åsikter? Vem har makten över vårt gemensamma minne? Dessa frågor har även delvis legat som grund i det arbete som gjordes under repetitionsperioden, vilket så småningom resulterade i ett dramapass för gymnasieelever samt ett diskussionsunderlag för eftersamtalen.

Syfte

Syftet med denna uppsats är ta reda på om man med ett dramapedagogiskt förhållningssätt kan utföra för- och efterarbete av en föreställning i samverkan med publik, skådespelare och dramapedagog för att få en fördjupad insikt i den problematik som berörs i föreställningen.

– Undersökningsfråga

Hur kan ett dramapedagogiskt för- och efterarbete göra skillnad för teaterupplevelsen?

Metod

Denna uppsats är en hermeneutisk undersökning. *”Den hermeneutiska forskningen strävar efter förståelse genom tolkning.”* (Rosenqvist & Andréén 2006 sid 32).

Vi kommer att använda oss av enkäter i de olika grupperna (publik, gymnasieelever, skådespelare och samtalsgäster) för att få svar på om det dramapedagogiska för- och efterarbetet har gjort skillnad för teaterupplevelsen. Vi använder oss av denna undersökningsmetod eftersom det är såpass många personer som skall kontaktas för frågorna, och tidsbristen gör att vi inte har möjlighet att sitta ned och genomföra intervjuer med alla inblandade. Enkäterna görs via mail, med undantag för gymnasieeleverna som får enkäterna i pappersformat.

Med riktad enkät menas att undersökningsfrågan är så formulerad att undersökningen måste göras med personer som uppfyller vissa kriterier. I en riktad enkät är man till exempel ute efter att få fram variationer på

undersökningspersonernas sätt att tänka. De svar man får behöver inte vara representativa för några andra än dem som tillfrågats. Det du kan få veta genom en sådan undersökning är en tendens, men inte hur något enskilt faktiskt är. (Rosenqvist & Andréén 2006 sid 70)

Det kommer att vara öppna frågor för att det är deltagarnas egna upplevelser vi vill ta del av och vi vill inte leda dem till ett svar. Vi kommer även att använda oss av aktionsforskning. ”*I aktionsforskning är forskaren delaktig i det som undersöks. Forskaren gör en insats som är speciellt utformad så att man ska kunna undersöka det som händer.*” (Rosenqvist & Andréén 2006 sid 37).

I gränslandet mellan scen och publik (Roos Sjöberg, 2000) kommer att vara en del av den litterära grunden till denna uppsats för att i boken finns det beprövade teorier på hur för- och efterarbete ger fördjupad insikt i teaterbesöket, och hur arbetet kan vara utvecklande för hur man ser på omvärlden. Boken ger även öppningar för att utveckla dessa teorier. Vi kommer även att hänvisa till Riksteaterns kompendium Att öppna nya världar (Helander, 2008) samt ett antal studier och utvärderingar kring ämnet.

Vi kommer även att använda oss av deltagande observationer för att rent praktiskt se hur man kan arbeta med för och efterarbete.

Resultat

– Genomförande

Här beskrivs utvecklingen och genomförandet av både förarbetet och eftersamtalen i anknytning till arbetet med föreställningen Apatiska för nybörjare. Först redovisas planeringarna av arbetet som sedan följs av observation. Observationen som beskrivs av eftersamtalet är utifrån den författare som deltog i samtalet under samma förutsättningar som publiken.

– Utvecklingen av för- och efterarbete på Apatiska för nybörjare

De första veckorna ägnades åt repetitioner och diskussioner kring pjäsen. Vad vill vi berätta? Vilka frågor sänder vi ut? Debatten om de apatiska barnen stod i fokus men redan i ett tidigt skede kändes det också viktigt att rikta frågorna kring rykten och manipulation till dramapasset, då gymnasieelever idag förmodligen har lättare att relatera till dessa frågor, än debatten som ägde rum då de själva var i tioårsåldern. Tankar och idéer bollades fram och tillbaka mellan dramapedagogen, skådespelarna, regissören, regiassistenten och dramaturgen.

Att vara en del i repetitionsarbetet är en viktig del i arbetsprocessen, av flera orsaker.

Dels för att projektet skulle nå sina syften var det, och är fortfarande, min övertygelse att ett dramapedagogiskt arbete runt en föreställning måste ske i samarbete med den berörda teatergruppen. Teatergruppens mål med föreställningen måste överensstämma med dramapedagogens mål med för- och efter-arbetet. Det dramapedagogiska arbetet måste ses som ett komplement till föreställningen och inte som en fristående företeelse. (Malmberg, 1984, sid 10)

Tillbringa så mycket tid som möjligt på teatern. Speciellt i början av en repetitionsperiod är det bra att vara med så mycket som möjligt på repetitionerna, eftersom det är där, i samspelet mellan regissör och skådespelare uppe på golvet, som föreställningen skapas. Diskussioner om rollkaraktärerna, bakomliggande orsaker till varför de handlar som de gör, vad som utlöser konflikter och händelser i pjäsen, vad som formar skeendet. Allt kommer fram på repetitionsgolvet och är viktigt att ha med i skapandet av för- och efterarbetet. (Roos Sjöberg, 2000, sid 26)

Så småningom hade ett dramapass, där en 4-hörnsövning stod i fokus, arbetats fram med frågor utifrån föreställningen. Passet genomfördes i gymnasieklasser ca en vecka innan de kom och såg föreställningen, ibland tillsammans med någon medarbetare på teatern; dramaturg, skådespelare eller regiassistent.

Då spelperioden satte igång startade även eftersamtalen. Dessa ägde rum vid ungefär hälften av föreställningarna och startade direkt efter föreställningen tillsammans med två skådespelare och inbjudna gäster. Samtalet ägde rum i Folkteaterns foajé som ligger i anslutning till scenen där föreställningen spelades.

Precis som i Eva Molins studie om för- och efterarbete (1983) så är bytet av lokal från teatersalongen ett sätt att markera att "På så sätt kunde man vara kvar på teatern, ta en paus efter föreställningen, markera att "nu är spelet slut" byta miljö, och "nu tar efterarbetet vid". (sid 22)

Efter att ha gjort research kring ämnet och diskuterat mycket fram och tillbaka var till slut alla inblandade överens om vilka gäster man ville skulle delta vid samtalen; de som inte fick komma till tals då debatten var som störst. Detta har inneburit en hel del vårdpersonal som arbetar direkt med papperslösa familjer och de apatiska barnen, deltagare från flyktingpolitiska organisationer, barnpsykiatriker och människor som arbetar/har arbetat ideellt genom bl.a. Rädda barnen och Röda korset.

Samtalen inleddes med en presentation av samtalsledaren (dramapedagogen), skådespelarna och gästerna. Man betonade att det inte finns några "dumma" frågor och inte heller några rätt/fel utan att man skulle diskutera öppet tillsammans. Publiken får veta att samtalet är till för deras skull och att det både är öppet för reflektioner och frågor. Samtalet går sedan vidare med att publiken får diskutera två och två vad de har sett, vilka frågor som väcktes under föreställningen och sedan lyfts

tankar, funderingar, reflektioner och frågor.

– Upplägg för förarbetet/dramapasset

Dramapasset genomförs ca en vecka innan klassen kommer och ser föreställningen.

1. Presentation av dramapedagog samt eventuell medarbetare från teatern
2. Runda – Namn + ett ord/en mening kring vad man tänker på när man hör ordet Teater
3. Vilka yrkesgrupper finns på en teater?
4. Variant på övningen ”Fruktsallad”, omgjord till ”Premiär”. Gruppen delas in i yrkesgrupper från teatern istället för olika frukter.
5. Övningen ”Alla som...” med anknytning till samma yrkesgrupper till övningen ovan.
6. Presentation av föreställningen samt fakta kring ämnet och begreppet ”Apati”
7. Övning ”4-hörn”. Frågor utformade i direkt anknytning till ämnet och föreställningen, samt att gå på teater.
8. Övningen ”Viskleken” med efterföljande diskussion – Kan detta hända på riktigt?
9. Kopplingen mellan föreställningen och verkligheten
10. Det går inte att uppleva ett konstnärligt uttryck ”fel”.
11. Syftet med varför vi kom hit – Publiken är en förutsättning för teater och därmed viktig.
12. Frågestund
13. Avslutande runda – Ett ord/en mening om passet och hur det känns nu.

– Upplägg för eftersamtalen

Eftersamtalet startar ca 10 minuter efter föreställningens slut och är valfritt att delta i.

1. Publiken hälsas välkomna. Samtalets upplägg presenteras.
2. Presentation av dramapedagog, skådespelare och gäst
3. Parsamtal – Vilka tankar, frågor och funderingar väcktes under föreställningen?
4. Gästen berättar om sina erfarenheter kring ämnet
5. Frågor och öppen diskussion
6. Avslut – Barnkonventionen och lista över organisationer för mer information delas ut

– Observation av eftersamtalet

En av författarna till denna uppsats var deltagande som publik och observerade det som skedde vid eftersamtalet av Apatiska för nybörjare. Denne deltog för att ur publikens perspektiv se och höra

hur det ser ut på ett eftersamtal, men även för att uppleva det som man som publik får vara med om.

Publiken kommer ut från teatersalongen och fram till foajén. Där ligger det kuddar utlagda på trappstegen som sittplatser för den publik som vill stanna kvar på eftersamtalet. Man sätter sig med kamrater eller ensam på en kudde, vissa väljer att stå längst upp på trappan. Vid foten sitter två skådespelare, två inbjudna gäster och dramapedagogen som håller i eftersamtalet (dramapedagogen kommer att refereras till som hon under resterande delen av observationen). Hon startar det hela med att hälsa publiken, de gäster och skådespelarna som bjudits in till eftersamtalet välkomna. Hon låter de som sitter i panelen framför trappan presentera sig för publiken och förklara vilka organisationer de kommer ifrån och vad deras relation till ämnet, som föreställningen handlade om, är. Efter introduktionen ber hon publiken, att två och två diskutera vilka tankar, frågor och funderingar som dök upp under föreställningen. Här diskuterar både främlingar och bekanta med varandra under några minuters tid. Efter en stund stoppar dramapedagogen samtalen i publiken och ber gästerna berätta lite om hur de ser på sitt eget arbete och hur de har varit delaktiga i frågan om de apatiska flyktingbarnen. De två gästerna som är inbjudna berättar om deras relation till arbetet med barnen och om hur deras arbete ser ut idag. De berättar även om de nu flera år senare har någon kontakt med barnen och/eller om de fortfarande jobbar med flyktingar och papperslösa. Efter detta lägger hon ut frågan om man vill dela med sig av något man pratat kring under parsamtalen, eller om man har några frågor till panelen. Hon berättar även att det inte finns några tvång att berätta något utan att det hela skall ses mer som en diskussion där de som sitter framför trappan skall göra sitt bästa med att svara på de frågor som kommer upp. Under detta moment kommer det många frågor till skådespelare, dramapedagogen och gästerna om hur de har arbetat kring pjäsen, hur det har varit att vara med i en sådan föreställning som behandlar något så svårt, om det idag arbetas med frågan och om det är ok att skratta åt en så här allvarlig fråga m.m. Det märks att både skådespelare och dramapedagogen har gjort ett gediget förarbete inför denna föreställning när de svarar på frågorna. De berättar att de har varit och gjort besök på Rosengrenska stiftelsen och där mött människor från olika instanser som var delaktiga i arbetet under den period när mediauppbådet var som störst runt de apatiska flyktingbarnen. Där träffade de även flyktingfamiljer och de har studerat rapporter och nyhetsartiklar, så svaren som publiken får har bra substans. Även de två gästerna ger substansfulla svar på hur det var under tiden som de jobbade med det tunga ämnet. Publikdeltagaren som kom med frågan om man får skoja om ett så allvarligt ämne fick ett ärligt svar, utan någon värdering i svaret, av panelen. Till synes var det en väldigt tillåtande stämning där publiken vågade fråga utan att behöva känna sig besvärad eller utelämnad. Dramapedagogen avslutar denna del med orden, ”Det finns inget lämpligt ställe att bryta en sådan här diskussion på, men tanken är ju att vi skall fortsätta prata.” och berättar om att samma problem finns än idag men det är inget man talar om. Efter detta avrundar hon kvällen med att tacka publiken för deras

delaktighet i samtalet och panelen för att de deltagit i eftersamtalet. Hon visar att man kan ta ett exemplar av barnkonventionen och en lista på organisationer som arbetar aktivt med ämnet innan man går. Dessa ligger på ett bord framme hos panelen. Här avslutas eftersamtalet.

– Enkäter

Då det har varit ett flertal olika grupper inblandade i sammanställningen av denna uppsats (skådespelare, samtalsgäster, gymnasieelever och publik) så har alla personer som deltagit i enkätundersökningarna fått svara på frågor specifikt utformade för sin grupp (se bilagor). Alla enkätgrupper, förutom gymnasieeleverna, har svarat på sina frågor via mail. Gymnasieeleverna fick frågorna på papper som de sedan skickade tillbaka via posten. En kort presentation av grupperna följs av en sammanfattning av enkätsvaren. Då skådespelare och samtalsgäster framträtt som offentliga personer under föreställningsperioden citeras de med namn. Publiken och gymnasieeleverna har svarat anonymt på frågorna och citeras av den anledningen inte med namn.

– Gymnasieeleverna

Två klasser, en åk 2 och en åk 3, från Aranäsgymnasiets estetiska program- inriktning teater deltog i dramapasset i anknytning till Apatiska för nybörjare. Dramapasset genomfördes i de flesta gymnasieklasser som besökte föreställningen, dock var det enbart en klass från Aranäsgymnasiet som deltog i enkätundersökningen. Nio elever fick enkäterna, varav sex personer skickade tillbaka sina svar.

– Sammanfattning av enkätsvaren från de gymnasieelever som medverkade på förarbetet/dramapasset

Efter arbetet fick eleverna på Aranäsgymnasiet en enkät med frågor om hur de tyckte det hade varit att ha ett förarbete innan föreställningen och vad det hade gett dem i utbyte inför föreställningen. I frågeställningen hur man hade upplevt förarbetet innan man gick och såg föreställningen Apatiska för nybörjare svarade många kort att det var kul och lärorikt. En av eleverna som svarade på enkäten skrev att *”man får en liten inblick i vad som skall komma - även om man inte visste det innan.”*

På frågan om dramapasset gjorde någon skillnad för teaterupplevelsen blev den sammanställda svarsfrekvensen ja bland alla elever som svarade på enkäten. De skriver att de kan relatera mer till pjäsen och dess innehåll men även att de får upp ögonen för de apatiska flyktingbarnen, ett ämne som var stort när de var yngre.

Dramaarbetet ska ge publiken tillfälle att skapa egna erfarenheter om vad de tycker, tänker och känner i en specifik fråga utifrån sig själva, erfarenheter som de senare kan känna igen i föreställningen eller som har väckts av den. I det här mötet handlar det om att som publik få synas, det publiken har att säga och göra är det viktiga (Roos Sjöberg, 2000, sid 20)

Om eleverna inte hade varit delaktiga på dramapasset hade deras upplevelse av föreställningen kunnat se ut på ett annat sätt. De säger att det troligtvis hade varit mycket svårare att följa med i handlingen och stor del av föreställningen hade antagligen gått åt till att försöka förstå pjäsen. Nu efter förarbetet kunde de koncentrera sig på frågorna i föreställningen och tycka till istället för att sitta frågande.

Ingen av eleverna ansåg att föreställningen skulle kunnat få en annan innebörd på grund av förarbetet. En elev svarade *"Jag hade inte så mycket uppfattningar om den innan dramaarbetet men jag fick absolut se det efter. Men att gå från inget till något kanske är att få en annan innebörd."* Risker med att ha förarbete kan ju vara att ledaren delar ut för mycket av pjäsen och förtar spänningen och nyfikenheten under föreställningen. Samtidigt ger det en större relation till föreställningen anser eleverna. Flera elever ser inga nackdelar med att ha förarbete utan att det enbart är ett positivt tillskott.

Eleverna anser sig att efter förarbetet och föreställningen ha fått en rad nya insikter om teater. Skådespelarna måste också prova sig fram och ändra saker i processen till en föreställning, det är inte bara vi som går i skolan som har problem. Det hela har gjort upplevelsen mer lockande. Det landar även en insikt hos en av eleverna att *"Det handlar inte om att spela en känsla utan att nå ut/förmedla en känsla."*

– Skådespelarna

Fem av sex skådespelare i produktionen Apatiska för nybörjare på Folkteatern i Göteborg, hösten 2011, svarade på sju enkätfrågor angående för- och efterarbete. De svarade enskilt på frågorna utan diskussion med varandra.

– Sammanfattning av enkätsvaren från skådespelarna i Apatiska för nybörjare

Skådespelarna var eniga i att eftersamtalen var ett sätt att hålla föreställningens ämne och tema vid liv. Pjäsens budskap och mening gick att fördjupa sig i tillsammans med publiken och gästerna. Genom research-arbetet blev skådespelarna insatta i de frågor som föreställningen speglar och detta var ett sätt att fortsätta arbeta framåt i frågan samt att hålla kvar i ämnet. Det gav även idéer kring det fortsatta arbetet på scenen.

Jag hade med mig vad människor hade sagt från samtalen upp på scenen och kunde lägga vikt på olika saker. Jag fick även snabb respons på vad folk hade upplevt direkt efter föreställningen. Det är viktigt att vara en del i debatten och inte bara spela föreställningen.” (Natalie Sundelin)

Eftersamtalen var även givande på skådespelarnas personliga plan. De fick en möjlighet att verbalisera och formulera sina tankar om det arbete som de utfört och om pjäsen. Det ingav också en känsla av att göra skillnad i frågan.

Jag kände att jag kunde bidra med att förmedla och upplysa och kanske väcka folk att göra något, och för mig personligen kändes det skönt och bra att jag kan förändra något i allt detta, om än så lite. (Jonas Sjöqvist)

Det gav en känsla av att det vi gör med föreställningen har betydelse både för de som tittar och i förlängningen för dem vi berättar om och även andra människor som väljer att komma hit i en flyktsituation. (Ulla Svedin)

Det kändes som att alla vi som var med, och satt där och pratade blev starka tillsammans. Jag kände att jag var en viktig del i debatten och att jag kunde påverka. (Natalie Sundelin)

Några av skådespelarna nämner också att det är diskussionen som leder till den fortsatta kunskapen och att det var ett utrymme för att få uttrycka sina egna känslor.

Roos Sjöberg (2000) skriver följande, angående skådespelare som arbetar som publikarbetare: ”Oavsett hur och vad man gör måste man, för att det ska bli ett så bra möte som möjligt, drivas av en lust till just det mötet med publiken och inte göra det av nyttskäl” (sid.177)

Genom att arbeta på en föreställning med eftersamtal, får man som skådespelare en annan kontakt med publiken och en möjlighet till kunskapsutbyte. Om eftersamtal är nödvändigt får man dock avgöra från föreställning till föreställning, det är de flesta av skådespelarna överens om. Dock poängterar några av skådespelarna att pjäsen känns viktigare att spela, och att föreställningen blir större, om man tillsammans får prata om frågorna och mötas i ämnet.

Utbytet som sker i mötet mellan teatern (skådespelarna) och publiken beskriver Roos Sjöberg (2000) delvis på följande vis:

För- och efterarbete runt teaterföreställningar handlar om att skapa länkar mellan publik och teater- att ge en nyckel. Det handlar om att i vår stressade tid skapa ett andrum före och efter teaterbesöket för att ge publiken större möjlighet att ta emot, en möjlighet att koppla föreställningen till den egna verkligheten så att konsten växer och det dagliga livet relaterar till varandra, att låta magin växa. Det handlar också om att främja en motivation till möte från båda håll, teater och publik, för utan den ömsesidiga intentionen är mötet inte möjligt.

Ingen av skådespelarna fann några nackdelar med varken ett för- eller efterarbete av föreställningen Apatiska för nybörjare. ”Ser bara fördelar. Helst i en sådan här pjäs som kräver en hel del medvetenhet.” (Cecilia Milocco)

Eftersom föreställningen bland annat spelades för gymnasieelever som genomfört det förberedande dramapasset fick skådespelarna delvis möta en publik med en viss förförståelse som sedan kunde välja att dela sina upplevelser tillsammans med dem och de gäster som deltog i samtalen.

Det är alltid värdefullt att arbeta med ungdomar i skolan både som förarbete och efter. Det ger mycket insikter och erfarenheter som lägger något till arbetet. Vad får man se när man träffar dem och det beror också på om man träffar dem en eller flera gånger. (Ulla Svedin)

Alla skådespelarna känner själva ett behov av att reflektera och-/eller bearbeta då de själva ser en teaterföreställning, under förutsättningen att pjäsen berört dem. På vilket sätt man reflekterar kan dock variera från gång till gång. Ibland räcker det med att sitta tillsammans med en vän och i vissa fall har man ett behov av att berätta om det man sett när man kommer hem eller dela det med kollegor. I vissa fall finns även ett behov av att bearbeta själv.

Jag tycker att det handlar verkligen om själva upplevelsen. Ibland vill jag inte prata så mycket om det. Bara hålla det för mig själv. Andra gånger är jag i stort behov att förmedla, analysera och diskutera. Ibland vill jag bara bråka för att jag är arg. Ibland vill jag veta mer om hur det hela har gått till. Själva arbetet. (Shebly Niavarani)

– Samtalsgästerna

De gäster som deltog i eftersamtalen representerade olika organisationer som har arbetat/arbetar i

frågan kring de apatiska flyktingbarnen, samt närliggande frågor som fortfarande är aktuella i dagsläget. De bidrog med personliga erfarenheter samt information från ett bredare perspektiv utifrån de organisationer som de representerade. Fyra gäster svarade på enkätfrågorna.

Henry Ascher, barnläkare från Rosengrenska Stiftelsen

Anne Sjögren, sjuksköterska från Rosengrenska Stiftelsen

Henrik Törnqvist, kyrkoherde i Bergsjöns nya kyrka

Frida Johansson Metso, styrelseledamot i FARR (Flyktinggruppernas och Asylkommittéernas riksråd)

– Sammanfattning av enkätsvaren från samtalsgästerna under eftersamtalen på Apatiska för nybörjare

Samtalsgästerna fick en möjlighet att sprida kunskap inom ett ämne som de alla är insatta i, och arbetar mycket kring, till en publik och människor som de sällan möter i det vardagliga arbetet. Mötet blir därmed stimulerande även för samtalsgästerna i och med att man får ta del av både publikens och skådespelarnas tankar och reflektioner, vilket kan ge perspektiv på nya plan. *”Det blir till en spegelbild som bidrar till att utveckla och fördjupa mina perspektiv. I arbetet och på ett personligt plan.” (Henry Ascher)* Det blir även en bekräftelse på att det man arbetar med och kämpar för fortfarande är aktuellt. Föreställningen speglar en verklighet som man arbetar i dagligen, men som inte alltid är synlig i samhällets vardag. *”Ofta kan vi känna otillräcklighet och maktlöshet, men att frågorna lyfts är en bekräftelse på vårt arbete och på att denna verklighet finns mitt ibland oss.” (Henrik Törnqvist)*

Då eftersamtalet är en öppen diskussion blir det även en utmaning för gästerna att sitta i samtalet kring de svåra frågorna. Samtalets upplägg gjorde det möjligt att *”få träffa personer som var nyfikna, inte stängda och redan bestämda.” (Frida Johansson Metso)*

På ett personligt plan blev samtalen både glädjande och en bekräftelse på att man inte är ensam i att känna engagemang inför ämnet.

Det var nog nästan som terapi, som handledning, det var läkande, att känna att detta verkligen är en viktig fråga... så att någon annan kramar ur en obehagligheterna och inte väjer med blicken, det är helande (Anne Sjögren)

Att kombinera yrket och verksamheten kring frågan med teater, är något som fungerar mycket bra, enligt alla samtalsgästerna. Det blir ett sätt att möta nya grupper och människor, som i sin tur också får möta varandra under samtalet. Det kan gälla olika yrkesgrupper, olika etniska grupper, olika

religioner eller grupper med olika politiska uppfattningar. ”Vi som debatterar har blivit allt för fast i statistik och behöver kulturen.” (Frida Johansson Metso)

Det kan också vara ett sätt att låta tankar och information lättare gå in i människor när man får koppla berättandet av erfarenheter i kombination med teater. Ett nytt sätt att berätta på och därmed ett nytt sätt att samtala om ämnet. Då händer någonting i mötet både för samtalsgästerna och publiken.

Jag upplevde att det växte fram en ömsesidig respekt. En del blev nog förvånade över att höra att kyrkan också arbetar på detta sätt. Jag fick också med mig flera olika tankar att fundera vidare på (Henrik Törnqvist)

En ganska cool, avslappnad, lyssnande stämning, som är ovanlig i dessa sammanhang. En lugn respekt för frågan som kändes helande. (Anne Sjögren)

Det blev ett ovanligt personligt, nära möte, på många sätt prestigelöst och viktigt. Jag hade gärna kommit tillbaka fler gånger. (Frida Johansson Metso)

Om eftersamtalen på föreställningen Apatiska för nybörjare har gjort skillnad för ämnet och frågan som berörs i pjäsen, har samtalsgästerna goda tankar och förhoppningar kring. Upplevelser är alltid individuella och därmed får gästernas citat tala för sig själva kring den här frågan.

För de familjer som då var mitt i debatten, de som hade apatiska barn hoppas jag att det blir en liten upprättelse, att folk orkar bry sig. om de vet att teatern spelas. Sedan är det bra att det inte enbart är de fanatiskt frälsta och de fanatiska motståndarna - några slags redan övertygade som sitter i varsin ringhörna och glör surt utan att man vågar ta i frågan, vrida och vända. Det finns de riktigt onda och de som kämpar för liv, men det är inte enkelt och mycket innemellan. Pjäser som denna kan nog göra väldigt mycket till att "det inte får hända igen" alltså att Omänskligheten inte får komma och råda - inte i någon form, inte med bruna uniformer, inte med kliniska avvisningsbeslut. Men man får fortsätta att våga, orka, se vår verklighet, här och nu. (Anne Sjögren)

Jag hoppas att eventuell förvirring kunde redas ut, att de fick ett intresse att gå vidare i ett engagemang i flyktingfrågan – att eftersamtalet breddade frågan från de apatiska till asylprövningen i stort. (Frida Johansson Metso)

Dels tror jag att samtalen varit viktiga för att bearbeta den starka upplevelse som föreställningen var. Jag tror också att samtalen bidragit till en insikt om hur viktigt det är att tala om dessa frågor. De berör oss alla, och kommer att göra det i ännu högre grad i framtiden. Jag tror också att många kände en vilja till att engagera sig på något sätt. (Henrik Törnqvist)

Dels väcker ju frågan om apatiska barn väldigt mycket hos alla som kommer i kontakt med den. Det gäller nog också de som ser föreställningen. Jag tror det fyller ett behov hos många att få prata och lyssna och landa efter föreställningen. Hos många väcks ju frågor och publiksamtalen kan nog bidra till att man kan få ställa dem. Jag tror därför de fördjupar, kanske också genom att de talar med ett annat språk än föreställningens konstnärliga uttrycksätt. (Henry Ascher)

– Publiken

Antalet deltagare på eftersamtalen varierade från föreställning till föreställning. Som mest satt ca 70 personer med på samtalet, och som minst ca 20 personer.

För att kunna jämföra teaterupplevelserna har vi gjort enkätundersökningar med publik som deltagit på eftersamtal, samt publik som enbart sett föreställningen. De har alla varit på olika föreställningar och svarat på frågorna utan diskussion med varandra. Personerna fick förfrågan om att vara med i en enkätundersökning efter att de sett föreställningen och deltagit i eftersamtalet.

– Sammanfattning av enkätsvaren från publik som deltagit vid eftersamtal under Apatiska för nybörjare

I jämförelse med att gå på en föreställning som inte har ett eftersamtal, mot att gå på en som har det tycker publiken att det ger en fördjupning i föreställningen, en chans att få processa det man precis har upplevt. En av personerna säger:

Alltså får jag troligtvis ett större spektra av tankar kring föreställningen än om jag bara hade pratat om den med mina vänner, som t.ex. är likasinnade eller kanske jobbar inom samma område som jag själv eller kommer från samma samhällsklass osv.

Genom att möta personer som har sett föreställningen med andra ögon än den närmsta sfären av

kontakter kan man bredda sitt synfält enligt publiken.

Skillnaden är att om jag även går på eftersamtal så kan jag komma på att lägga märke till saker jag inte tänkt på, men som någon annan tänkte på. Jag får även höra åsikter som stämmer eller inte stämmer med min åsikt, därmed får jag också en chans att omvärdera eller stärka min egen uppfattning.

Det finns även de som tycker att när det är en politisk föreställning, som denna, är det bra med eftersamtal men inte i andra sammanhang. Det är även uppskattat att, med eftersamtalets hjälp, *”få veta lite av sanningarna bakom pjäsen.”*

Publikdeltagarna fann att eftersamtalet var ett öppet forum där man kunde lyfta frågor som dök upp under föreställningen, eller bara att få agera av sig. Något som uppskattades av de flesta av publikdeltagarna på eftersamtalet var att det fanns gäster som hade fakta kring ämnet i fråga, och på så vis få en ljusare syn på verkligheten än den som föreställningen hade gett. En av de tillfrågade ansåg dock så här om eftersamtalet; *”Jag är själv inte politiskt intresserad och tyckte att det var ett ganska ”vänsterstyrt” eftersamtal och inget för mig.”*

För en av dem som såg föreställningen fick eftersamtalet denne att se pjäsen med ett större djup, känslan att detta är något som har hänt på riktigt och inte bara är en fiktiv skapelse. För en annan person hjälpte samtalet till att ge hopp i den tunga fråga som Apatiska för nybörjare handlade om. *”Så till den här föreställningen var det viktigt med eftersamtal för mig, men det beror säkert på vilken typ av föreställning man går på.”* Andra från publiken ansåg inte att eftersamtalen hade gett dem någon ny syn på pjäsen men poängterar att det var spännande att höra andras åsikter i frågan och sanningar bakom pjäsen.

När några hade sett föreställningen och deltagit på eftersamtalet såg de på föreställningen med andra ögon än tidigare. Den fick en verkligare ton än tidigare och de började fundera mer på var det har gått fel i samhället, istället för att spåka sig själva för att man inte gör mer i liknande frågor. *”Så fokus flyttades från mig själv och skam över att inte vara tillräcklig och inte veta tillräckligt, till att börja fundera över hur samhället ser ut och varför.”* säger en av deltagarna.

Pedagogiskt drama har särskilt goda möjligheter att göra eleverna medvetna om hur de påverkas av massmedia och av annan kommunikation som de är indragna i. Genom att vi delar upplevelser, som när vi utforskar det sociala samspelet i kommunikationsövningarna och rollspelen och bearbetar detta i samtal, får eleverna möjlighet att själva ta reda på var var och en står och hur de tänker. (Erberth & Rasmusson, 2005, sid 44)

För andra som deltog på eftersamtalet ändrades inte uppfattningen av innebörden i pjäsen, men ser att innebörden betonas i eftersamtalet och att de fick lite mer fakta från samtalsgästerna om de apatiska flyktingbarnen.

Har samtalet gjort någon förändring för den konstnärliga upplevelsen?- var en fråga som de i publiken fick. De svarade att det hade det gjort. Några tyckte att det hela gick att förankra mer till verkligheten och att det blev mer fakta i runt föreställningen. En av de som hade varit på eftersamtalet kände att eftersamtalet lade pusselbitarna i föreställningen mer på plats efter denne hade hört andras tankar kring ämnet.

Grundförutsättningen är att alla åsikter har samma tyngd... man kan och får tycka olika, man har skilda åsikter och olika smak. Det spännande är när man försöker lyssna på varandra och när man kan jämföra synpunkter och upplevelser (Helander, 2008, sid 21)

Endast en person ansåg inte att eftersamtalet gjorde någon skillnad för den konstnärliga upplevelsen.

Deltagandet för publikgästerna var bra, även om de var passiva kände de att det gav något att få sitta och lyssna till andra som lyfte intressanta frågor. Det gav utlopp för de tankar som hade uppstått under teatern. Men det gav även mer fakta kring ett ämne som några inte hade så stora kunskaper om. Det gav en fördjupad insikt i själva föreställningen. En person tyckte inte att det gav något speciellt.

De flesta anser inte att det finns några problem eller nackdelar med att ha ett eftersamtal, men poängterar att det är viktigt att det är frivilligt. Det fanns även de som var av annan åsikt och anser att den konstnärliga upplevelsen kan gå förlorad med ett eftersamtal. *"Fokus går från känsla och empati till kunskap och ställningstagande."* En annan risk med att ha eftersamtal är även att samtalet kan bli för riktat enligt en av publikgästerna. I ett forum där föreställningen tar ställning anser denne att det är av hög vikt att den som leder samtalet ser till att det är ok att vara av annan åsikt. Roos Sjöberg (2000) skriver om detta i sin bok...

Man måste respektera och försöka förstå varandra, och en av teaterns uppgift kan vara att ge nyanserade skildringar av begrepp så de inte blir entydiga. Att ställa de nyanserade frågorna som inte har ett enkelt, svart eller vitt svar, och som behövs så väl i skolan. (sid 173)

Ingen av de tillfrågade ansåg att de hade fått en annan syn på teater efter det att de hade deltagit på

eftersamtalen.

Upplevelsen de hade haft var en fantastisk föreställning och för en del ett nytt sätt att delta i teatern. Detta har fått en av publikdeltagarna att efter föreställningen tänka både en och två gånger på ämnet.

- Sammanfattning av enkätsvaren från publik som ej deltagit vid eftersamtal under Apatiska för nybörjare

Att få möta ett svårt ämne via humor, men med allvar mellan raderna upplevdes positivt.

Jag fick se en föreställning om en viktig politisk debatt som var högaktuell för några år sedan men än idag är minst lika aktuell. Ett ämne som engagerar människor, oavsett vilka åsikter man har.

Föreställningen väckte många känslor, men med tanke på komiken så upplevde man också att man med hjälp av humorn klarade av att balansera på gränsen då det ändå inte blev för tungt att titta på.

Alla tankar som väcktes under föreställningen ligger kvar inom en när ridån gått ner och man klarar av att stanna kvar i den sorgsna, nyfikna känslan just för att det aldrig kändes så nattsvart under föreställningen. Föreställningen väckte också en slags chockad förtjusning inom en, är det verkligen okej att skratta åt ett sånt här ämne? Är det tillåtet?

Trots att föreställningen väckte mycket känslor, frågor och funderingar så upplevde inte den intervjuade publiken att någonting fattades dem i teaterupplevelsen, men nya behov hade skapats under besöket... ”Man blir inspirerad att lära sig mer, utforska sina egna tankar och åsikter om flyktingpolitiken”

Diskussion

För att svara på undersökningsfrågan – Hur kan ett dramapedagogiskt för- och efterarbete göra skillnad för teaterupplevelsen? - jämförs här enkätsvaren med litteratur samt egna tankar och reflektioner.

- Metodvalsdiskussion

Eftersom uppsatsen berör många olika grupper och därmed många olika vinklar av

teaterupplevelsen, anser vi att den kvalitativa undersökningen var nödvändig då vi valde undersökningsmetod. En upplevelse är alltid individuell och därav kändes det viktigt att få ta del av så många upplevelser och tankar som möjligt för att kunna få en helhetsbild och där ur tolka vad för- och efterarbeten kring en teaterföreställning gör för individen. För att minimera risken att leda de personer vi skickade enkäter till, till ”förväntade” svar, ställdes öppna frågor där personerna fick utgå från egna tankar och upplevelser av förarbetet och eftersamtalen. Vi valde öppna enkätfrågor för att vi ville höra och inte mäta uppfattningar om teaterupplevelsen.

Det vi dock funderar över är hur resultatet hade blivit om vi genomfört intervjuer. Möjligheten att ställa följdfrågor hade kanske lett till en djupare insikt i de olika personernas upplevelser? En annan risk med frågeformulär, oavsett om den sker via mail eller i pappersformat, är att inte få in svaren. Detta upptäckte vi då några av enkäterna inte kom tillbaka trots påtryckningar. Tackar man ja till en muntlig intervju får vi som undersöker en garanterad respons, vilket möjligtvis inte sker då man använder sig av formulär och enkäter.

Det finns väldigt lite dokumentation kring den undersökningsfråga vi har valt. Förutom Roos Sjöbergs bok (2000) är i stort sett all litteratur som vi tagit del av riktad direkt mot specifika skolprojekt. Man får sällan ta del av deltagarnas upplevelser kring för- och efterarbetet utan får istället läsa om dramapedagogens erfarenheter och personerna runt omkring. Det har därför varit svårt att jämföra tidigare för- och efterarbeten med denna undersökning då föreställningen vi utgår ifrån riktas framför allt mot en vuxen publik och lägger fokus på alla inblandade personers upplevelser. Dock finns det dramapedagogiska förhållningssättet med som en röd tråd genom all litteratur och det gick av den anledningen att jämföra vissa delar av litteraturen och knyta an till denna undersökning.

– Resultatdiskussion och slutsats

I frågan om *hur* ett dramapedagogiskt för- och efterarbete kan göra skillnad för teaterupplevelsen, ingår också frågan *om* ett dramapedagogiskt för- och efterarbete kan göra skillnad för teaterupplevelsen. Efter svaren från alla inblandade personer i denna uppsats, observationerna samt den litteratur vi tagit del av, kan vi absolut och med säkerhet konstatera att det kan göra skillnad!

Att få synas, höras och vara en del i det som sker, är ett mänskligt behov som uppstår i alla former av möten. Teatern är inget undantag.

Teatern består av en eller flera människor som berättar en historia. En historia som är viktig och berör, en historia man tycker är så bra att många ska få höra den, få se den, en historia att gråta och skratta åt tillsammans med andra. Teatern vill ge en upplevelse, och förutsätter publik. Teatern vill att möte och

kontakt ska uppstå när den berättar sin historia för publiken, att något nytt ska födas varje kväll i mötet (Roos Sjöberg, 2000, sid 15)

Men är ett applådtack tillräckligt om det är ett möte och en kontakt som man vill uppnå? Teatern står och faller med sin publik. Den är en förutsättning för teatern. Det är därav av största vikt att publiken tas om hand och att publiken upplever både lust, meningsfullhet och en drivkraft att komma tillbaka om och om igen för att uppleva nya saker.

Genom för- och efterarbeten kring en teaterföreställning skapas ett utrymme där man får känna att man är en viktig del i ämnet som berörs i föreställningen. Genom att själv delta i den gemensamma diskussionen leder det till fördjupad insikt i både ämnet men också i vad det kan innebära att gå på teater och hur man kan relatera sin egen verklighet till det som händer på scenen. Man får en demokratisk plats på teatern och en möjlighet att se individens betydelse och sociala sammanhang.

Ett förarbete är till för att väcka ett intresse och en nyfikenhet inför teaterbesöket. Som dramapedagog kan du inte ta för givet att alla de personer du möter i förarbetet har varit på teater tidigare. Du behöver därför väcka ett intresse både gentemot besöket i sig, och sedan för ämnet som berörs i föreställningen. Hur man utformar ett sådant pass, bör dock ske med försiktighet för att inte riskera att berätta för mycket om handlingen eller att trivialisera problematiken i pjäsen. Både elever och skådespelare har uttryckt funderingar kring detta i sina enkäter. En elev säger:

Det kan ju vara så att man får för mycket utav pjäsen på förarbeten. Så att det blir lite upprepning för föreställningen, ingen spänning eller nyfikenhet. Men för det mesta ser jag förarbete som något positivt.

Ibland kan jag känna att man inte vill förta vare sig, sig själv eller publiken på upplevelsen. Allt går inte att prata om. Ibland är det just det otydliga, det odefinierbara största upplevelsen. (Shebly Niavarani)

Man bör diskutera utformandet med andra medarbetare från teatern, framför allt regissör och skådespelare och prata om vad förarbetet skall innehålla och vad man kan berätta om föreställningen. Tanken med det dramapedagogiska arbetet är att förhöja upplevelsen, inte att förta den. Att ge publiken ”nycklar” till att kunna ta in föreställningen på en ny nivå, så som eleverna på Aranäsgymnasiet fick en möjlighet till inför Apatiska för nybörjare.

Ja, hade inte haft någon riktig koll annars. Pjäsen blev lättare att följa och därför "roligare" men givande att se på. Det blev mer en "aha" upplevelse...

... jag hade haft svårare att hänga med och fokuserat väldigt mycket på vad själva problemet var och vad det uppstod för problem kring det istället för att kunna fokusera på själva budskapet och undertonen.

Hur ett efterarbete kan göra skillnad för teaterupplevelsen, är precis som upplevelsen i sig; en individuell fråga som kan ha många svar. Tanken med ett efterarbete är att man ska få en möjlighet att bearbeta intrycken man fick från föreställningen oavsett om de tar sig i uttryck via frågor, känslor eller ett behov av att få ventilerat sina tankar.

I ett eftersamtal kan man få svar på frågor som kan ha dykt upp under föreställningen. Man kan få ta del av andras åsikter och tankar kring ämnet och föreställningen och därmed få en fördjupad insikt både gentemot teatern och samhället. Det blir en mötesplats för alla inblandade personer, en plats att berika varandra på. *"Det faktum att så många stannat visar att det behövs ett mänskligt möte efter"* (Ulla Svedin)

För att ge exempel på hur det dramapedagogiska efterarbetet kan göra skillnad för teaterupplevelsen, oavsett om du är där som publik, samtalsgäst eller skådespelare, citeras här olika deltagare från eftersamtalen på Apatiska för nybörjare...

Jag känner att det gör skillnad för teaterupplevelsen för att det blir ännu mer tydligt att det hänt och händer men framför allt att man kan göra något åt det. Det blir så mycket mer direkt kontakt med publiken och jag känner att teatern och föreställningen blir större när man lämnar rollen och möts om ämnet (Jonas Sjöqvist)

Det handlar om att skaffa kunskap om det vi berättar. Jag måste skaffa kunskap åt båda hållen – både åt det jag själv tycker men även åt det andra hållet och det sker i möten. Då kommer man åt att kunna göra val. Alla yrkesgrupper borde göra för- och efterarbeten. (Natalie Sundelin)

Går jag på ett eftersamtal är skillnaden att jag får höra många tankar om föreställningen. Jag får då höra tankar och åsikter från människor med helt andra erfarenheter och åsikter... Så skillnaden är att om jag även går på eftersamtal så kan jag komma på att lägga märke till saker jag inte tänkt på,

men som någon annan tänkte på. Jag får även höra åsikter som stämmer eller inte stämmer med min åsikt, därmed får jag också en chans att omvärdera eller stärka min egen uppfattning.

Det är ju något som både är angeläget på ett yrkesmässigt och personligt plan. Det är också väldigt stimulerande att möta både en publik och skådespelarna och ta del av deras tankar och reflexioner. Det blir till en spegelbild som bidrar till att utveckla och fördjupa mina perspektiv. I arbetet och på ett personligt plan. (Henry Ascher)

När vi påbörjade denna uppsats var tanken att se hur det dramapedagogiska för- och efterarbetet kunde göra skillnad för publiken. Men som frågornas utfall har varit ser vi klara tendenser till att arbetet gjort skillnad för teaterupplevelsen hos alla inblandade grupper. Kunskapsutbytet som sker i de demokratiska mötena ger en förhöjning av upplevelsen oavsett vem du är.

Alla människor som ser en föreställning väljer inte att stanna på ett eftersamtal även om möjligheten finns. Orsaken till detta kan vara många. I vissa fall kanske behovet helt enkelt inte existerar, beroende på hur man bearbetar intryck eller vad föreställningen faktiskt gav dig. Under spelperioden av Apatiska för nybörjare så var det fler personer som valde att gå hem efter föreställningen än de som valde att stanna kvar på ett eftersamtal. Anledningen till varför man valde att inte stanna kvar blir egna spekulationer då vi inte har fått någon möjlighet att lämna några enkäter till alla som valde att gå hem.

Då flertalet personer har poängterat vikten av frivilligheten i deltagandet kring efterarbeten, dyker frågan kring skolan oundvikligen upp. Är diskussionen och bearbetningen alltid frivillig om du besöker teatern via skolan? Vilka risker kan det innebära att behöva gå till en teater trots att du inte vill? Dessa frågor har vi inte haft någon tid eller möjlighet att forska vidare kring, men det är tankar som återkommer i frågan kring hur för- och efterarbeten kan göra skillnad för teaterupplevelsen, då man som dramapedagog har som mål att förhöja och inte förta upplevelsen. De utvärderingar om tidigare för- och efterarbeten som vi har tagit del av riktas mestadels mot skolans värld och diskuterar samma ämne, men frågan om frivillighet kontra det obligatoriska teaterbesöket finns det ingen djupare forskning kring, trots att vi med svaren från alla enkätundersökningar till denna uppsats insett att den är en relevant del kring upplevelsen.

Det viktigaste tycker jag är att ge möjligheten. Kulturen måste vila på en demokratisk och humanistisk pelare. Och att ge människor möjligheten att få vara med på deras egna premisser är just en av dom viktigaste. (Shebly Niavarani)

För vissa tar det längre tid att bearbeta. Jag tycker att det är viktigt att möjligheten finns att få söka kunskap om ämnet om man har det behovet. Det kan verkligen vara otroligt viktigt för många att få gå på eftersamtal medan vissa bara vill se föreställningen. Man kanske inte alltid vill säga så mycket på ett eftersamtal men man kanske vill lyssna. För vissa kanske samtalet blir som en andra akt, att det är självklart. Men jag tror verkligen att det är helt individuellt beroende på hur insatt man är i frågan/ämnet och hur teatervan man är och vilka behov man har. (Natalie Sundelin)

Vi anser att deltagandet i eftersamtalen alltid bör vara frivilligt. Det är en del i den demokratiska teatern, att själv avgöra vilka behov man har efter en föreställning. Att möjligheten finns att känna att man som publik har en demokratisk plats på teatern och är viktig. Oavsett om man är skådespelare, publik eller samtalsgäst så har man rätt till en åsikt oavsett vad som speglas i föreställningen. I en demokrati har man rätt till att yttra sin åsikt och känsla och diskutera den med andra människor, berikas av varandra och utvecklas. Detta kan det dramapedagogiska arbetet ett utrymme för.

Så varför gå på teater och delta i ett för- och efterarbete?

Teater handlar om oss människor, hur det är att vara människa och på gott och ont leva i en värld med andra människor. Teater kan ses som en spegelbild av livet. Där kan du spegla dig själv och reflektera över omvärlden. Via en teaterföreställning är det lätt att närma sig speciella teman... den kan vara en utgångspunkt för att diskutera existentiella frågor, relationer, känsliga ämnen och samhället, vilket det finns ett stort behov av idag. ... alla har historier att berätta. Genom att se och använda teater kan eleverna hitta sin egen historia, sina egna liv, få perspektiv framåt och bakåt i tiden, fundera över var deras historia börjar och slutar. Det är en väg till social kompetens. (Roos Sjöberg, 2000, sid 24)

Detta gäller inte enbart elever i skolan. Det är mänskliga behov.

Referenslista

Erberth, Bodis & Rasmusson, Viveka (2005) *Undervisa i pedagogiskt drama*, Lund: Studentlitteratur

Grünbaum, Anita (2009) *Lika och unika - dramapedagogik om minoriteter*. Göteborg: Bokförlaget Daidalos AB

Helander, Karin (2008) *Att öppna nya världar*, Stockholm: Riksteatern

Malmberg, Åsa (1984) *Fram för lilla Märta* Halmstad: Hallands Länsteaterförening

Molin, Eva (1983) *"Före och efter teater – föreställningen"* - en studie kring dramapedagogiskt arbete inom teatern, Storvik: Västerbergs Folkhögskola

Roos Sjöberg, Jeanette (2000) *I gränslandet mellan scen och publik*, Borlänge: Dalateatern

Rosenqvist, Mia Maria & Andrén, Maria (2006) *Uppsatsens mystik – om konsten att skriva uppsats och examensarbete*, Uppsala: Hallgren & Fallgren

Tamas, Gellert (2009) *De apatiska – Om makt, myter och manipulation*, Stockholm: Natur & Kultur

Bilagor

Intervjufrågor till skådespelarna i Apatiska för nybörjare

1. Vad innebar eftersamtalen för ditt arbete?
2. Vad innebar deltagandet vid eftersamtalen för dig personligen?
3. Upplever du att eftersamtalen gör skillnad för teaterupplevelsen? Om ja – hur?
4. Vad är den största skillnaden i att arbeta på en föreställning med resp. utan ett eftersamtal?
 5. Vad ser du för för/nackdelar med ett för- och efterarbete av föreställningen?
 6. Hur påverkar dramapassen och mötet med ungdomarna ditt arbete som skådespelare?
(Ni som inte deltog vid något dramapass får gärna skriva om tidigare erfarenheter)
 7. När du själv går på teater, har du då ett behov av att reflektera/bearbeta efteråt? – Beskriv

Intervjufrågorna till gymnasieelever som medverkat på förarbetet

1. Hur upplevde du förarbetet innan föreställningen?
2. Gjorde dramapasset skillnad för teaterupplevelsen?
3. Tror du att du hade upplevt föreställningen annorlunda om du inte hade fått detta dramapass? Hur?
4. Fick pjäsen en annan innebörd efter dramapasset?
5. Finns det några nackdelar med att ha dramapass innan man ser en teaterföreställning?

Har dramapasset och föreställningen påverkat din syn på teater? Om ja – hur?

Intervjufrågor till samtalsgästerna under eftersamtalen på Apatiska för nybörjare

1. Vad innebar deltagandet på eftersamtalen för dig och ditt arbete?
2. Vad innebar deltagandet på eftersamtalen för dig personligen?
3. Har du arbetat på liknande sätt förut?
4. Hur upplevde du att det fungerade att kombinera ditt yrke och din verksamhet med en teaterföreställning?
5. Vad anser du hände i mötet mellan dig och publiken?
6. Vad anser du att eftersamtalet har gjort för frågan som berörs i pjäsen?

Intervjufrågor till publik som deltagit vid eftersamtal under Apatiska för nybörjare

1. Vad är skillnaden, rent upplevelsemässigt i att gå på teater utan resp. med eftersamtal?
2. Hur upplevde du eftersamtalet?
3. Ser du annorlunda på föreställning efter samtalet? Om ja Beskriv hur.
4. Fick pjäsen en annan innebörd? Vad?
5. Gjorde samtal skillnad för den konstnärliga upplevelsen?
6. Vad innebar deltagandet i eftersamtalet för dig personligen?
7. Finns det några nackdelar med eftersamtal?
8. Har samtalet påverkat din syn på teater?
9. Vad har du upplevt?

Intervjufrågor till publik som ej deltagit vid eftersamtal under Apatiska för nybörjare

1. Hur upplevde du föreställningen?
2. Vad fick du se?
3. Vad väckte föreställningen för känslor?
4. Saknade du något i teaterupplevelsen?
5. Vad har du för behov nu efter föreställningen?